„Rigoletto" la Mantova sau pomul lăudat

(Costin Popa – 16 septembrie 2010)

Sigur că anunţul a fost şocant, reclama mare şi interesul pe măsură: „Rigoletto" de Verdi, live la TV, imaginat generic în locurile şi la momentele din zi ale acţiunii, cu Plácido Domingo – tenor în rolul titular de bariton! Producătorul Andrea Andermann se afla la a treia realizare de acest gen, după „Tosca" (1992) şi „Traviata" (2000). Un demers grandios, cu implicarea unor forţe majore şi dificultăţi evidente de punere în pagină, cel puţin prin plasarea orchestrei într-un alt cadru (Teatro Bibiena din Mantova) şi urmărirea ei, ca şi a dirijorului, prin monitoare abil ascunse în decorul natural. Mişcarea camerelor de luat vederi a trebuit să fie invizibilă. Cântul la microfoane camuflate în peruci şi costume a fost indispensabil, privându-ne de sonoritatea directă. Nu se putea altfel, fiind vorba totuşi de o transmisie TV. Aşadar, totul live, cu stresul emoţional aferent, poate mai intens decât pe o scenă, din cauza prim-planurilor. Un spectacol care ar fi trebuit să beneficieze de avantajul peliculei, al firescului, ducând trama într-un veridic captivant, mai ales că ochiul era încântat de interioarele baroce din Palazzo Te (Sala dei Giganti şi Sala dei Cavalli pentru primul act), Palazzo Ducale (actul al treilea), de presupusa casă a lui Rigoletto (actul secund) iar în actul al IV-lea, de Rocca di Sparafucile, hanul spadasinului, închipuit de realizatori în vechea garnizoană militară a familiei domnitoare Gonzaga.

Şi totuşi, nu a fost chiar aşa. Am avut senzaţia unei opere filmate şi nu a unui film de operă. O derulare mult prea statică şi, surprinzător, cu expresii faciale limitate. Cred că vina principală a aparţinut regizorului Marco Bellocchio, dar nici unii artişti nu pot fi absolviţi. Mă refer chiar la Plácido Domingo, cântăreţ-actor reputat, care nu o dată a impresionat prin plastica supremă a construirii personajelor. Aici s-a arătat mai reţinut şi exploziile expresive au fost rare. Poate doar dramaticul moment al ariei „Cortigiani" a fost bine servit. În rest, Rigoletto al său nu a picurat sarcasm şi ironie în adresările către Duce sau Monterone din primul act, secvenţă în care blestemul aruncat de acelaşi Monterone l-a găsit într-o surprinzătoare expectativă şi parcă nici nu l-a atins. Mai apoi, scena cu Gilda din actul secund i-a provocat o adoraţie formală, plină de platitudini. Nu mai vorbesc de lipsa de incisivitate vocal-scenică din duetul „Sì, vendetta".

Să fi existat oare o preocupare mult prea mare pentru controlul glasului şi acoperirea dificultăţilor rolului? Se prea poate. Am criticat pe larg în aceste pagini excursiile tenorului Domingo printre portativele de bariton, cu toate neajunsurile stilistice provenite din coloristica vocală diferită şi din aruncarea la coş a raportului timbralitate-rol. Nu mai revin. Cântând Rigoletto, marele cântăreţ recidivează într-un moment în care vârsta, 69 de ani, îl pune la încercare. Oare nu pare caraghioasă vibraţia borurilor borsalinei în ritm cu tremurul incontrolabil al capului? Hilar dar trist. Simpla emisie sonoră devine acum un lucru greu de stăpânit pentru un fizic îmbătrânit. În primul act greşeşte cuvinte, în al doilea şi al treilea evită note grave repetitive şi respiră mult prea des pe frază, în ultimul – pentru a sfârşi calvarul – accelerează tempii într-un loc în care dirijorul Zubin Mehta nu păcătuise prin lentori, aşa cum o făcuse mai înainte. Păcat pentru aşa un final de carieră, altminteri imensă!

Cu aceeaşi tentă placidă a apărut şi Ruggero Raimondi în rolul killer-ului Sparafucile. Deloc şerpăros în actul secund la întâlnirea cu Rigoletto din tenebroasa uliţă Volto Scuro, deloc de temut în ultimul, bineînţeles exceptând momentul uciderii Gildei, reputatul artist, component al aceleiaşi

rare familii a cântăreţilor-actori, a rămas dator. Pentru altă dată? Şi el, tot la 69 de ani, pare cu motoarele „au ralenti" şi cu vocea de bas mai descărnată ca oricând.

Junele tenor Vittorio Grigolo a făcut multă risipă de energie în rolul Ducelui de Mantua. În ideatica sa şi a regizorului, a fost mai mult eternul şi sincerul îndrăgostit decât donjuanul fluşturatic, superficial şi prefăcut, prefaţat atât de plastic şi elocvent de Verdi şi libretistul Piave în balada introductivă „Questa o quella". Aşa că Ducele său se dăruie pasional Gildei în duetul cântat mai mult donizettian decât verdian, suferă vizibil în aria „Parmi veder le lagrime" căreia îi conferă o nepotrivită tentă de lamento dar revine la expresia corectă în „La donna è mobile" sau în cvartetul din actul al patrulea. În această din urmă pagină, „Bella figlia dell'amore", a construit şi a nuanţat cu pricepere. Fără să fie posesorul unui glas strălucitor, Grigolo derulează frumos fraza muzicală. Vocea este mobilă, de calibru mai lejer dar tenorul nu cântă foarte uşor. A fost desigur cauza pentru care s-a renunţat la expansivul Re bemol acut al duetului cu Gilda, finalul ariei din actul al III-lea l-a găsit obosit, presiunea ţesăturii vocale l-a apăsat într-atât în „La donna è mobile", încât a accelerat uşor tempii propuşi de dirijor iar nota de Si natural ce încoronează celebra pagină a fost emisă cu efort. Iar pentru pretenţiile aparatului de filmat, grimasele – sesizabile încă din primul act – au apărut excesive.

Rămân fetele. Ei bine, au câştigat partida. Foarte tânăra Julia Novikova a fost o Gilda vaporoasă, pură, naivă, naturală, deschisă, luminoasă, gingaşă, drăgăstoasă, plină de candoare. N-am să uit zâmbetul perpetuu de pe buzele ei în duetul din actul secund cu Rigoletto, expresia implorării din duetul „Sì, vendetta", tot alături de tatăl ei, în actul al III-lea. Soprana a expus o linie fluidă de cânt, cu legato impecabil şi pianissime de bună factură. Un „canto spianato" foarte plăcut. Sigur că extremele sunete acute din vocaliza ariei „Caro nome" sau din încheierea duetului „Sì, vendetta" sunt perfectibile în timp.

Focoasă în atitudine, ochioasă în priviri, cu buze senzuale, Nino Surguladze a fost Maddalena „du chair et du sang", cu mişcări feline şi provocatoare. O voce de mezzosoprană cu sonorităţi grave consistente, mergând până la limita vulgarului, ceea ce n-a fost deloc rău.

În rest, am remarcat glasurile bune ale baritonului Giorgio Caoduro (Marullo) şi basului Gianfranco Montresor (Contele Monterone).

La pupitrul Orchestrei Simfonice Naţionale RAI, conducând de la distanţă şi ansamblul „I Solisti Cantori", energicul – dealtfel - Zubin Mehta a surprins prin tempi mai mult decât largi în unele momente ale operei care, astfel, au pierdut din substanţă. Pentru Julia Novikova, care stă bine cu controlul respiraţiei şi cu susţinerea sunetului, derularea criminal de rară a ariilor „Caro nome" şi în special „Tutte le feste" n-a constituit o problemă dar, cum spuneam, Plácido Domingo sau chiar Vittorio Grigolo au acuzat pierderile de tonus ale baghetei. Ca şi de fermitate, dacă mă gândesc la decalajul din finalul duetului „Sì, vendetta".

Revin la mizanscenă. Coriştii, figuranţii au fost mai mult decât imobili şi total inexpresivi. La balul din primul act, doar cele două dansuri, Minuetto şi Perigordino, au animat spaţiul. În cel de-al doilea, corul „Zitti, zitti" a rămas în anonimat iar povestirea curtenilor „Scorrendo uniti remota via" din actul al III-lea a fost cvasi-seacă. Cadraje care s-ar fi dorit introduse graţie avantajului oferit de ochiul aparatului de filmat au lipsit cu desăvârşire, deşi montarea nu era în spaţiul restrictiv al scenei de teatru. Mă refer la sosirea Ducelui în casa lui Rigoletto, la apropierea

răpitorilor de acelaşi loc. Nimic nu a fost pregătit, nu ştim de unde au venit, dar ne-am trezit dintr-o dată cu Ducele bătând la uşă şi, mai apoi, cu răpitorii privind fix printre zăbrelele camerei în care se afla Gilda. Cum de nu-i vedea, doar se uita într-acolo la finele ariei „Caro nome”? Tot neglijent mi s-a părut momentul din actul ultim, când Gilda urmărea prin fereastra uşii hanului dialogul dintre Maddalena şi Sparafucile, pur şi simplu fără să fie... observată. Stângăcii neaşteptate. Chiar şi clipa pătrunderii curtenilor în iatacul Gildei putea fi o scenă potrivită pentru un film. În fine, nu pot să nu admir luxul în care trăia bietul Rigoletto! Săli mari, frumoase, o grădină superbă... Păcat că îşi minte fiica, declarându-se „povero”!

Ce ar mai fi de spus? Lucrul cel mai important. Unsprezece mari televiziuni din lume au transmis în direct sau la decalaje mici de timp. Alte posturi TV au reluat spectacolul în zilele următoare. Lăsând la o parte minusurile artistice, a fost o uriaşă pledoarie pentru muzică, pentru operă, expusă la scară planetară. Iată marele merit!